

DE VERTROUWELINGE

DAVID R. GILLHAM

De vertrouwelingen

Vertaald uit het Engels door Ans van der Graaff

mistral

mistral

ZIN OM TE LEZEN

Oorspronkelijke titel: *City of Women*

Oorspronkelijke uitgave: Published by G. P. Putnam's Sons, a member of Penguin Group (USA) Inc. New York

Vertaling door: Ans van der Graaff

Omslagontwerp: b'IJ Barbara

Omslagbeeld: © Lisa-Blue/iStockphoto

Auteursfoto: © Ludmilla Pavlova-Gillham

Typografie en zetwerk: ZetProducties, Haarlem

Copyright © 2012 David R. Gillham

Copyright © 2012 Nederlandstalige uitgave:

Uitgeverij Mistral/FMB uitgevers, Amsterdam

Mistral is een imprint van FMB uitgevers bv

ISBN 978 90 499 5336 2

NUR 302

www.uitgeverijmistral.nl

www.davidrgillham.com

www.twitter.com/Mistral_boeken

www.facebook.com/uitgeverijmistral

Meer weten over onze boeken? Schrijf je in voor de nieuwsbrief op www.uitgeverijmistral.nl.

Voor Ludmilla

Blijf bij uw ketel, bezem en pan,
dan vindt u vast een goede man!
Geen winkel- of kantoorwerk buitenshuis,
uw ware levenswerk ligt thuis.
- DUIJS RIJMPJE UIT DE JAREN '30

'Wie zal over drie- of vijfhonderd jaar nog vragen of een
juffrouw Müller of Schulze ongelukkig was?'
- HEINRICH HIMMLER, REICHSFÜHRER VAN DE SS
EN HOOFD VAN DE DUITSE POLITIE, CIRCA 1941

Berlijn

1943

Een

De blinde man tikt ritmisch met zijn stok. Drie tikjes, drie tikjes, drie tikjes om de aandacht van passerende Berlijners te trekken. Hij is een lijkbleke wachtpost met een kaalgeschoren kop onder een soldatenpet, die potloden verkoopt uit een blikje dat om zijn nek hangt. Er staat een piramide van stippen op de band om zijn arm en zijn ronde zwarte brillenglazen lijken twee gaten in de dag, waar de nacht doorheen sijpelt.

Sigrid vist het kleingeldbeursje uit haar tas als ze boven aan de trap van de U-Bahn komt en laat een paar *Groschen* in het blikje vallen.

‘God zegene u,’ raspt hij in antwoord op het gerammel. ‘Kies een potlood uit, alstublieft.’ Ze bedankt hem, maar wanneer hij zijn hoofd in de richting van haar stem draait, lijkt iets achter de blindheid van de bril haar te beoordelen. Ze stopt het potlood in haar tas en steekt bij het verkeerslicht de straat over.

Kaartjes voor de matinee kosten nu drieënhalve Mark. Dat is vijftig *Pfennig* meer. Vandaag draait *Soldaten von Morgen*. Op de filmposter staan gretige, vlasblonde jongens in soldateske Hitler-jugend-uniformen die met houten geweren over een veld rennen, gymnastiekoefeningen doen of op de glimlachende aanwijzingen van een legerofficier langs de loop van een zwaar kaliber machinegeweer kijken. Wat er draait doet er echter niet toe. Ze is niet hier om naar de film te kijken.

Binnen beantwoorden de gebruikelijke klanten in oorlogstijd haar aanschaf van een kaartje met wezenloze bliken. De foyer ruikt naar meeldauw en ongeveegd tapijt en het licht van de ooit prachtige

kroonluchter is zwak en vlekkerig doordat er gloeidraden ontbreken. De snoepbalie is leeg. Niets te verkopen, evenmin als in de rest van de stad. De garderobemedewerker zit een sportblaadje te lezen om de verveling te verdrijven, want buiten is het guur en binnen werkt de verwarming slecht, dus de mensen houden hun overjassen aan. Er staat echter een menigte te wachten tot de zaalwachters de deur naar de filmzaal open zullen doen. In een stad waar het eten schaars is en steeds schaarser wordt, waar de winkelatalages leeg zijn door de rantsoenering, in een stad die langzaam wordt gesmoord door het uitvloeisel van weer een jaar oorlog kun je in de filmhuizen nog steeds een paar Mark uitgeven zonder distributiebonnen uit een boekje te scheuren of je leven te verspillen in een lange rij.

Asgrauwe gepensioneerden leunen kromgebogen op hun stokken. Fabrieksarbeidsters tussen hun ploegendiensten in, met hun haren opgestoken onder een hoofddoek, geven elkaar een sigaret door. Nors ogende straathoeren kijken uit naar klanten onder de soldaten die buiten dienst zijn. *Hausfrauen* klemmen hun zware tassen tegen zich aan en wachten geduldig, opgelucht dat ze een paar uur aan hun kinderen en huishoudelijke plichten kunnen ontsnappen.

Sigrid Schröder spreekt slechts stilte tegen de andere klanten.

Ze is stenografe op de afdeling Aanvragen van het octrooibureau aan de Gitschiner Strasse, dicht bij de Belle-Alliance-Platz. Ze ziet er nog steeds goed uit, vindt ze zelf. Haar haar is nog dik en vlasblond onder de sjaal die ze om haar hoofd heeft gebonden, haar lichaam nog sterk en goed geproportioneerd. Ze is niet ontevreden als ze in de spiegel kijkt, maar dat doet ze zelden. De oorlogsjaren hebben haar in zeer beperkte termen opnieuw gedefinieerd. Ze is een nummer op een zakboekje, op een boekje met distributiebonnen, een gezicht op een identiteitskaart. Ze is Frau Schröder, een *Kriegsfrau*. De vrouw van een frontsoldaat. Haar naam is slechts iets waarop ze reageert. De versleten traploper volgend neemt ze de trap naar het balkon, dat uitkijkt op de hoefijzervorm van de centrale zaal. Soms nemen de hoeren hun klanten mee naar boven voor hun 'transacties'. Het is hier rustiger en de plaatsaanwijzers lijken er niets

op tegen te hebben. Ze hopen waarschijnlijk op een fooi. Sigrid heeft geleerd geen aandacht aan hen te besteden. Ook zij rekent op de matige bezetting van het balkon tijdens de matinees.

Wanneer ze ziet dat de oude man in het uniform van een plaatsaanwijzer op een stoel naast de deur een plek heeft gevonden om een tukje te doen, negeert ze het stoelnummer op haar kaartje en kiest ze een plaats op de achterste rij, tegen de muur. Aan deze stoel kleven herinneringen.

De eerste winter van de oorlog was bitter koud. De laagste temperaturen sinds decennia hadden de stad in hun greep. In januari kelderde de temperatuur naar min twintig en de mensen schertsten cynisch dat Berlijn in het niet-aanvalsverdrag met de Sovjets was geruild tegen Siberië. Tegen het eind van de maand werd humor echter zelfs in Berlijn een schaars goed, net als kolen. Het was kou van een soort die je naar binnen volgde, die naar openingen in je kleren zocht en langzaam je lijf binnendrong tot hij in je hart kroop en je bloed verkilde.

In de slaapkamer kroop ze dicht tegen haar man aan voor wat warmte, maar wanneer haar hand naar het gebied onder zijn middel dwaalde, duwde hij die weg. ‘Sigrid, alsjeblieft. Ik heb morgen een lange dag voor de boeg,’ was zijn gebruikelijke reactie. Daarna lag ze dan naar de ijzige kou boven hun bed te staren tot de slaap haar overmande.

‘Is het vanwege de miskraam?’ vroeg ze uiteindelijk op een avond.

‘Ik heb mijn slaap hard nodig, Sigrid,’ antwoordde hij. ‘En jij ook. We praten hier een andere keer wel over.’

Maar dat deden ze natuurlijk nooit. Sinds de oorlog was uitgebroken in Polen, moest Kaspar langere dagen maken op de bank, en hij was humeurig en zwijgzaam geworden. Diverse personeelsleden waren al onder de wapenen geroepen en hij wist zeker dat hij weldra aan de beurt zou zijn. Sigrid probeerde zich hem voor te stellen in een uniform en met een geweer in zijn handen, maar dat beeld leek te absurd. Hij was bijna vijfendertig. Er waren vast genoeg jongere mannen aan wie het leger de voorkeur zou geven. En hoewel dat zel-

den voorkwam, was Kaspars moeder het nu met haar eens.

‘Je hebt belangrijke taken bij de bank,’ verklaarde de oude vrouw vol overtuiging. ‘De regering begrijpt ook wel dat we sommigen van onze beste mensen thuis moeten laten om de boel draaiende te houden.’ En dan keek Kaspar hen allebei van een afstand aan en vroeg hij beleefd om nog een kop koffie.

Het signaal klinkt om het gordijn op te halen en het licht gaat langzaam uit. Sigrid doet haar sjaal af. De voorstelling begint met beelden van een militair koor dat het ‘Horst-Wessel-Lied’ aanheft. In de zaal reageert een allegaartje aan stemmen. Het publiek wordt aangemoedigd met de patriottische liederen mee te zingen. Dat staat op het bord in de foyer, maar omdat er niemand in de buurt is die haar zou kunnen aangeven zwijgt Sigrid.

Na de verlamrende schok van de nederlaag van het Zesde Leger in Stalingrad – een leger dat enkele jaren daarvoor nog in korte tijd Frankrijk had verpletterd – werkt de Partij aan versterking van de vaderlandsliefde. Meer vlaggen, meer slogans, meer posters die de muren verstikken. Onder de oppervlakte knaagt het afgrijzen echter als een bijtend zuur aan de officiële overtuiging ten aanzien van de overwinning. In de eerste week van februari hadden reguliere radio-uitzendingen plotseling plaats moeten maken voor een wagneriaanse treurmars. Reichsmarschall Göring deed een plechtige mededeling vanuit het Reichsluftministerium. De mannen van het Zesde Leger zouden tot de laatste kogel hebben doorgevochten. Een paar weken later hield Goebbels een redevoering vanuit het Sportspalast en verklaarde hij dat het enige antwoord op hun opoffering een totale oorlog was. *Ik vraag jullie: willen jullie een totale oorlog? Willen jullie zo nodig een oorlog die allesomvattend is en radicaler dan alles wat we ons zelfs maar kunnen voorstellen?* Het publiek in het Sportspalast bulderde uitzinnig van bezieling, maar de meeste Berlijners reageerden met verbijsterd stilzwijgen. Stalingrad had de grootste overwinning voor de Wehrmacht moeten worden sinds de val van Parijs. Er was gemeld dat het Rode Leger aan de Wolga was weggevaagd. Hoe had dit dan kunnen gebeuren? Driehonderd-

duizend Duitse mannen dood of gevangengenomen? Hoe was dat gebeurd? Een vraag die vaak werd gefluisterd, maar waar geen antwoord op kwam.

Er flitsen allerlei bioscoopfilmbeelden over het doek: troepen die over granaatkraters heen springen; een tank die een stenen muur verbrijzelt. Het offensief op weg naar de overwinning in het oosten gaat door, in elk geval in de filmhuizen. Ze ademt somber in. Kaspar is daar nu. Hij werd twee maanden voor de Aufmarsch naar Rusland opgeroepen voor dienst en zit nu ergens ten zuiden van Moskou, samen met een paar honderdduizend andere Duitse echtgenoten. Ze denkt 's avonds aan hem wanneer ze gaat slapen. Ze vreest dat hij te lijden heeft onder de elementen, maar kan niet echt wensen dat hij weer naast haar in bed lag. Maakt dat háár net zo koud als de Russische winter? Misschien alleen haar hart, denkt ze.

Een vlammenwerper braakt een straal brandende olie uit. Een koor van raketten schreeuwt het uit in de van rook vervulde lucht. Een zwaar machinegeweer ratelt. Sigrid sluit daar echter haar ogen voor. Ze hunkert als een verslaafde naar dit stukje duisternis. Alleen de slaap biedt haar eenzelfde schuilplaats tegen de hedendaagse wereld. Alleen in het duister heropent ze het verleden en keert ze terug naar het moment voordat Egon zijn eerste woorden tegen haar sprak.

Moet je dit horen, hoort ze hem vanaf de lege stoel naast haar zegen, al weet ze dat het maar een herinnerde fluistering is.

Het balkon leek die dag wel een ijskast, maar alleen al de aanblik van deze man die niet haar echtgenoot was, had haar naar hem, niet naar haar echtgenoot toe getrokken, alsof ze net een onverwachte warmtebron had ontdekt. Hij was keurig geknipt en droeg een kasjmieren mantel met opgezette kraag, wat hem iets dandyachtigs gaf dat niet paste bij de rauwheid die hij uitstraalde. Zijn uitdrukking had iets ongezeglijks en zijn houding werd bepaald door dierlijk zelfvertrouwen en spierkracht.

Ze was naar de cinema gekomen voor een lege plek in de dag. Oorlogsfilms waren het best, omdat die vaak weinig bezoekers trok-

ken, dus had ze een kaartje gekocht voor de matinee van *Kampfgruppe Danzig*, op zoek naar een kloof van eenzaamheid. Op zoek naar een barst in haar spijkerharde routine, waar ze aan de herrie van typemachines op kantoor kon ontsnappen. Ontsnappen aan het geklaag van haar schoonmoeder en de zwijgende kritiek in de blikken van haar echtgenoot.

Het licht in de zaal was nog aan. Ze kon niet nalaten een steelse blik te werpen op de man die een exemplaar van de *Morgenpost* zat te lezen. Hij leek hier misplaatst, maar dan wel opzettelijk; een bewuste buitenstaander. Had dat haar ertoe gebracht het stoelnummer op haar kaartje te negeren en een stoel slechts twee plaatsen bij de zijne vandaan te kiezen? Zijn blik had haar gevangen en weer losgelaten. Daarna niets meer. Alleen de krant leek zijn aandacht op te eisen toen ze haar sjaal afdeed, zich op haar stoel liet zakken en haar muren probeerde op te trekken uit de lege plaats naast haar. Op de eerste rij van het balkon zat een gezette Berlijner, zijn hoed diep over zijn oren getrokken terwijl hij in gehoorzame afwachting naar het doek met de nog gesloten gordijnen keek. Ze inhaleerde de scherp geurende rook van de sigaret van de man die de projector bediende. Ze merkte dat ook zij in gehoorzame afwachting verkeerde en dat haar handpalmen klam aanvoelden. Verwachtte ze iets? Er waren vele redenen waarom ze niet zo dicht bij een vreemde zou moeten gaan zitten. Talloze redenen, bijvoorbeeld dat ze zojuist had geprobeerd haar trouwring te verbergen door haar handen op een bepaalde manier te vouwen. Een smalle, onopgesmukte ring van verguld koper aan de derde vinger van haar rechterhand. Net zo onopgesmukt als haar huwelijk zelf.

‘Moet je dit horen,’ zei de man plotseling en zonder enige inleiding, alsof ze al een poosje in gesprek waren. Zijn stem was diep, alsof die van de bodem van een grot was geschraapt. “Arts van zuiver Duits geslacht, zevenenvijftig jaar oud en veteraan van de Kameroencampagnes, verlangt vurig naar echtelijke verbintenis met bescheiden en zuinige Arische vrouw, die sterk en gezond is, gezegend is met brede heupen om kinderen te baren, en een afschuw

heeft van nicotine en cosmetica.” Mijn hemel, dát is nog eens een goede vangst,’ zei hij, en hij toonde haar voor het eerst zijn glimlach. ‘Vertel me niet dat je niet in de verleiding komt.’

‘Nee, ik geloof het niet,’ antwoordde Sigrid, al wist ze dat ze niet zou moeten reageren. Ze hoorde dat niet te doen. ‘Ik vrees dat ik weleens lippenstift heb gebruikt.’

‘Nou, deze dan. Ik weet zeker dat deze je hart sneller zal doen kloppen. “Vermogende Arische weduwnaar, tweeënzestig jaar, wenst mannelijk nageslacht door huwelijk met jonge, vruchtbare Arische vrouw, teneinde uitsterving van een oude familienaam te voorkomen.” Kijk eens aan. Een oude familienaam, zó voor het grijpen.’ Hij las verder. Deze en gene oude man die Arische bedgenoten van zuiver bloed zochten.

Sigrid luisterde niet meer. Ze keek naar het lichte trekken van zijn kaak wanneer hij sprak; het vage trillen van een spiertje dat ze als een huivering onder haar eigen huid voelde.

Hij glimlachte weer, en keek haar onderzoekend aan. Hij gaf haar zijn voornaam, maar ze zou al snel ontdekken dat die vals was. ‘Ik sta erop dat je me bij mijn voornaam noemt. Egon,’ zei de man die niet haar echtgenoot was, en hij stak haar zijn hand toe. ‘Ik weet dat ik vreselijk onbeschoft ben door op deze manier inbreuk te maken op je privacy, maar ik hoop dat je me zult vergeven. Ik zag je gezicht en ik móést gewoon je stem horen.’

Ze keek naar de uitgestoken hand alsof ze die zou kunnen negeren, maar de glimlach was te veel. Open. Ongedwongen. Roofdierachtig. Des te aantrekkelijker door de scherpe splinter pijn. ‘Dan heb je hem nu dus gehoord,’ zei ze.

Diezelfde dag nam hij haar mee naar een café dat naar gekookte suiker, balsemolie en pijptabak rook. Het was een kleine zaak aan de Savignyplatz met glas-in-loodramen waar ze het geratel van de passerende S-Bahntreinen kon horen. Hij kocht koffie met appeltaart voor haar, en amuseerde haar door het grootste deel zelf op te eten. Maar wat hij vooral deed was naar haar luisteren toen ze met een beangstigend gevoel van bevrijding van het ene onderwerp naar

het andere sprong. Kleine onderwerpen, die overgingen in grotere. Aardappels schillen voor het avondeten ging over in de belemmering die ze voelde doordat ze bij haar schoonmoeder inwoonde. Een herinnering aan haar vaders liefde voor gebakjes ging over in zijn verlaten en de leegte die ze had gevoeld aan het sterfbed van haar moeder. Ze werd zich er plotseling van bewust hoeveel ze praatte en verontschuldigde zich, maar de diepte van zijn ogen moedigde haar aan door te gaan. Toen ze zich realiseerde hoe laat het was, bloosde ze. Maar opnieuw glimlachte hij alleen maar, drukte een van de vele sigaretten uit die hij rookte en betaalde de rekening. Die avond kon ze zijn ogen niet vergeten. Ze kon hun openlijke verlangen, hun brute intelligentie niet vergeten. Zelfs terwijl ze naast Kaspar in hun bed met de luidruchtige matrasveren lag, had ze het gevoel dat Egon nog steeds naar haar keek.

Twee dagen later kocht ze een kaartje voor *Asse zur See*. Hij kwam in de foyer naar haar toe. Ze stak haar hand uit en hij pakte die vast, maar kuste haar wang, kort, maar doelbewust. Toen ze op het balkon naast hem zat, durfde ze niet naar zijn gezicht te kijken. Het gordijn ging open en de verzilverde beelden stormden met een lichte witte ruis het doek op. Ze staarde plichtmatig naar het doek toen het Ufa-bioscoopjournaal met trompetgeschal begon. Beelden van artilleriecaissons en tanks. Poolse gevangenen stonden op een omheind veld in de rij voor soep. Troepen oude joden uit Warschau met baardstoppels moesten voor de camera aanrukken. Ze staarden hen vanaf het doek tegemoet, angstig met hun ogen knipperend. Toen de film begon, keek ze recht naar het scherm. De heldendaden van de onderzeeërs in de noordelijke Atlantische Oceaan vormden voor haar echter slechts afleiding in de vorm van beweging en geluid. Haar ogen gingen steeds naar opzij, en ze was met haar gedachten bij de man die niet haar echtgenoot was en wiens hand ze plotseling tegen haar gezicht voelde.

De eerste keer dat hij haar op de mond kuste, duwde ze hem weg. De tweede keer dat hij haar op de mond kuste, kuste ze hem terug. Het was donker in de bioscoop. Op het doek zag de kapitein van een

U-boot een vrachtschip door de periscoop op het moment dat Egon kalm haar hand naar zijn kruis leidde.

‘Voel je dat?’ fluisterde hij.

‘Ja.’

‘Dan weet je waar het voor dient.’

Dan wordt haar herinnering onderbroken. Een onderdeel van het heden dringt zich aan haar bewustzijn op. Ze is zich ervan bewust dat er iemand op de stoel naast de hare is gaan zitten, al doet ze niet meteen haar ogen open. Het is een probleem dezer dagen. Een vrouw alleen. Soldaten vrij van dienst. Meestal kost het weinig moeite om ze af te wimpelen. Een paar vinnige woorden; en voor het geval dat niet werkt, heeft ze tegenwoordig een vismes bij zich. Ze doet een poging het vuur van het verleden vast te houden, maar spert haar ogen open wanneer ze het dringende gefluister van een meisje hoort.

‘Zeg alstublieft dat we samen hierheen zijn gekomen.’

‘Wat?’ Sigrid knippert met haar ogen.

‘Alstublieft, Frau Schröder. Zeg dat we samen zijn gekomen. Dat we hier allebei al vanaf het begin van de film zitten.’

Het is Frau Ganzingers *Dienstjahr*-meisje. Hoe heet ze ook alweer? Een mager schepsel met lange benen, een ovaal gezicht en gitzwart haar onder een wollen baret. Haar ogen staan zo intens dat ze bijna een elektrische schok afgeven. Misschien komt het door de twee mannen die beneden door de hoefijzervormige zaal marcheren en met hun zaklampen het duister van het gangpad doorsnijden. Diverse mensen in het publiek klagen wanneer de lichtstraal in hun gezicht schijnt, tot een van de mannen roept: ‘*Sicherheitspolizei!* Lichten aan!’

Gemor verspreidt zich door de bioscoop wanneer de lampen aangaan en de film haperend stopt, maar dat sterft snel weg als de mannen papieren beginnen te controleren.

De deur naar het balkon gaat open en er komt iemand naderbij. Binnen de grenzen van het Reich draagt de veiligheidspolitie burgerkleren, in dit geval een lange kaki regenjas en een slappe vilt-

hoed. Hij maakt de slapende plaatsaanwijzer zonder plichtplegingen wakker; de oude man komt wankelend overeind en sputtert: ‘Ja, Herr Kriminalkommissar,’ en ‘Nee, Herr Kriminalkommissar.’ De man van de SiPo wuift hem weg en bestudeert de papieren van een jong Fräulein dat zat te zoenen met haar vriend, een onervaren Luftwaffe-Flakhelfer.

‘Wat is hier aan de hand?’ wil de Flakhelfer weten om zijn dapperheid in uniform te etaleren, maar de man van de SiPo negeert hem gewoon en daarmee eindigt de dapperheid van de jongen.

De Herr Kommissar kijkt een keer omhoog en omlaag en loopt dan recht op de rij af waar Sigrid en het meisje zich hebben geïnstalleerd. Sigrid voelt dat het meisje haar hand stevig vastgrijpt, maar trekt zich los. ‘Pak dit aan,’ fluistert ze, en ze steekt het meisje het controlestrookje van haar toegangskaartje toe. ‘Snel. Stop het in je zak.’

GEHEIME STAATSPOLIZEI.

Die tekst staat op het aluminium plaatje dat aan een ketting hangt. Alle agenten van de Gestapo dragen er een bij zich. De man laat het net lang genoeg aan zijn vingers bungelen om te zorgen dat de betekenis tot hen doordringt en wipt het dan terug in zijn handpalm. Hij heeft een harde kaaklijn en is niet onknop, maar er is een haast dierlijke vermoeidheid in zijn gezicht verankerd, een ernstige slape-loosheid in zijn ogen, alsof die open zijn gebrand. ‘Papieren,’ zegt hij, als eerste tegen het meisje. Ze zegt niets, maar diept haar identiteitsbewijs uit haar schoudertas op en geeft het aan hem. De man kijkt er zijdelings naar, maar geeft het niet terug. ‘Papieren,’ zegt hij tegen Sigrid, zijn open hand uitgestoken.

Sigrid slikt terwijl ze haar tas opent. In de elektrische tram naar de Friedrichstrasse moest ze ooit drie minuten naar haar identiteitsbewijs zoeken om een nors kijkende wachtmeester tevreden te stellen. Dat waren de langste drie minuten van haar leven. Deze keer kost het haar echter geen enkele moeite het gevraagde document op te diepen. Haar identiteitsbewijs heeft ezelsoren door veelvuldig gebruik. Wanneer ze het hem aanreikt, raakt ze bewust even de vingers van de Herr Kommissar aan. Een heel lichte aanraking, maar

voldoende om hem een blik op haar gezicht te ontlokken voor hij zijn aandacht op de foto op het grijze karton vestigt. ‘Frau Schröder.’
‘Ja,’ bevestigt Sigrid.’

‘Kent u deze jonge vrouw?’ vraagt hij met een knik in de richting van het meisje naast haar.

Aarzelt ze? Ze lijkt de woorden te horen voor ze beseft dat ze ze uitspreekt. ‘Ja. Ze dient bij mijn benedenbuurvrouw haar dienstjaar uit.’

‘Haar dienstjaar?’

‘U bent toch zeker wel op de hoogte, Herr Kommissar, van de eisen die tegenwoordig aan de jeugd worden gesteld? Ze heeft werk gevonden als huishoudelijke hulp en kindermisje bij een moeder van zes kinderen. Gedecoreerd met het moederkruis.’

‘Heus? Wat prijzenswaardig,’ antwoordt de man op uitgestreken toon. ‘En ik neem aan dat u beiden hier al sinds het begin van de film zit?’

‘Dat klopt,’ antwoordt Sigrid.

‘Dus bij het loket zal men zich herinneren dat u uw kaartjes samen hebt gekocht?’

‘We hebben onze kaartjes afzonderlijk gekocht, Herr Kommissar. Zij heeft voor het hare betaald en ik voor het mijne. Ik kan u echt niet zeggen wat de dame aan het loket zich daar wel of niet over zal herinneren.’

Een frons overschaduwet het gezicht van de man. Dan kijkt hij het meisje aan. ‘Mag ik uw controlestrookje zien, alstublieft, Fräulein?’ Zijn stem klinkt niet beleefd.

Het meisje geeft geen krimp. Ze haalt Sigrids kaartje uit haar zak en overhandigt het aan hem.

Hij bestudeert het met nog steeds dezelfde frons en vergelijkt het nummer met dat van de lege stoel naast haar. ‘Frau Schröder,’ zegt hij uitdrukkelingsloos tegen Sigrid, ‘deze jongedame zit niet op de juiste plaats.’

‘O?’ reageert Sigrid op onschuldige toon. ‘Nou, eerlijk gezegd, Herr Kommissar, gaven we de voorkeur aan deze stoelen achterin,

zodat we konden praten zonder iemand te storen. Ik weet dat het tegen de regels is, maar vrouwen praten nou eenmaal graag, dus zijn we gaan verzitten.’ Glimlachend haalt ze haar schouders iets op. ‘Is dat het vergrijp dat u onderzoekt, Herr Kommissar?’ vraagt ze. ‘Wilt u dat we teruggaan naar onze oorspronkelijke plaatsen?’

Hij kijkt haar strak aan en ze weet dat ze zijn blik zonder aarzelen moet beantwoorden.

‘Vertel me eens, Frau Schröder,’ begint de SiPo-man met een licht scherpe klank in zijn stem. ‘Hoe heet deze jonge vrouw?’

Sigrid blikt of bloost niet. ‘Hoe ze heet?’

‘Ja.’ Hij knikt. ‘Ze werkt voor uw buurvrouw. U bent samen naar de film gegaan. U weet vast wel hoe ze heet.’

Sigrids gedachten gaan terug naar toen Frau Granzinger het meisje op de trap van hun flatgebouw aan haar voorstelde. De naam moet ergens in haar hoofd zitten.

‘Frau Schröder?’ vraagt de SiPo-man.

‘Fräulein Kohl,’ zegt ze. De naam floept zo uit haar mond.

De ogen van de Herr Kommissar flitsen naar het identiteitsbewijs dat hij nog steeds in zijn hand heeft. Een spier in zijn kaak trekt strak wanneer hij achter zijn ogen overwegingen maakt. ‘En haar voornaam?’

‘Dat zou ik echt niet weten,’ antwoordt Sigrid. ‘Kind, wat is je voornaam?’

‘Ericha,’ zegt het meisje prompt.

‘Ericha, Herr Kommissar,’ vertelt Sigrid. ‘Dat is het antwoord op uw vraag.’

Stilte. Weer worden er achter het schild van zijn blik overwegingen gemaakt. Een andere man in burgerkleding zwaait de deur naar het balkon open. Wanneer de Herr Kommissar naar hem kijkt, schokschoudert de kerel even. Helaas. De frons van de SiPo-man wint even aan diepte, maar dan ademt hij in. Sigrid voelt even de pijnlijke scherpste van zijn blik voor hij hun papieren teruggeeft. ‘Geniet van de film, dames,’ zegt hij en dan marcheert hij met de andere man achter zich aan het balkon af.

Sigrid blaast haar adem uit. Ze realiseert zich dat ze, zelfs in de tochtige bioscoop, klam is van het zweet. Deze keer is zij degene die de hand van het meisje vastgrijpt, en het meisje dat zich lostrekt.

‘Dank u,’ zegt het meisje, alsof de woorden haar zouden kunnen verstikken als ze er niet snel uitgooit.

‘Je hoeft me niet te bedanken,’ zegt Sigrid.

‘Jazeker wel.’

‘Wat je wél moet, is mij vertellen waar dit allemaal over gaat.’

‘Het spijt me, maar dat kan niet.’

‘O nee? Ik steek mijn nek voor je uit en dan mag ik niet eens vragen waarom?’

‘Ik zal u verder niet tot last zijn, Frau Schröder. Zodra de film weer begint, laat ik u weer in afzondering.’

‘Zo, zo. Dan laat je mij in afzondering? Dat is wel een zwaar woord voor iemand die helemaal niets van me weet.’

Het meisje verschuift de band van haar schoudertas alsof ze zich voorbereidt om snel te vertrekken. ‘Ik heb kijk op mensen.’

‘Vertel?’

‘Hoe ze zijn. Vanbinnen.’ Ze haalt haar schouders op. ‘Ik heb gezien hoe u bent. In en om het flatgebouw. U houdt u in. U houdt afstand.’

Sigrid verwerkt een lichte golf van ontzetting. ‘Aha, dan ben je zeker een zigeunerin? Je hebt de *Menschenkenntnis*.’ Het is sarcastisch bedoeld, maar het meisje kijkt haar indringend aan voor ze haar blik naar het witte doek wendt.

‘Ik beschik over bepaalde instincten. Noem ze hoe u wilt, maar ik sla de plank zelden mis,’ zegt ze. ‘Ik had in elk geval gelijk wat u betreft.’

‘Wees daar maar niet te zeker van. Ik zou best nog kunnen besluiten de Herr Kommissar terug te roepen en op mijn woorden terug te komen.’

Nu glimlacht het meisje alleen maar. ‘Ik dacht dat ik het in mijn broek zou doen toen hij u naar mijn naam vroeg.’

Sigrid trekt haar wenkbrauwen op. ‘Ja, nou. Het is maar goed dat

ik mijn vaders geheugen voor dergelijke dingen heb.' Op dat moment gaan de lichten langzaam uit en komt de projector weer tot leven. De beelden op het scherm keren na enkele heldere lichtflitsen terug.

'Ik ga nu,' fluistert het meisje, maar voor ze kan opstaan pakt Sigrid haar bij haar arm.

'Daar komt niets van in. Denk je echt dat de Herr Kommissar en zijn kameraden al klaar zijn? Ze staan nu voor de bioscoop te kijken wie er naar buiten komt lopen. Nee. Wat hier ook aan de hand is – en let op, ik vraag het je niet, ik zeg het – maar wat hier ook aan de hand is, jij blijft hier de hele film naast mij zitten. Je laat je naar behoren inspireren door de heldhaftige pogingen van bataljon 47 van de Hitlerjugend om een veldradio te gebruiken. En daarna gaan jij en ik samen weg en nemen we de eerste elektrische tram via de Uhlandstrasse naar ons flatgebouw, waar je, als je ook maar een beetje verstand hebt, je werk doet, je avondeten nuttigt en recht naar bed gaat. Heb je dat begrepen?'

Even lijkt het alsof het meisje zal protesteren, maar ze ziet ervan af. Allebei wenden ze hun gezicht naar het doek en kijken zijgend naar de film. Jongens van de Hitlerjugend die op hun buik over de grond kruipen met houten geweren.

Sigrid schudt haar hoofd om zichzelf. Haar grootmoeder zei altijd dat ze te impulsief was. Onbesuisd. '*Unbesonnen*,' was het woord dat ze gebruikte. Iemand die gemakkelijk te verleiden was door de opwinding die roekeloos gedrag meebracht. 'Net je moeder,' zei de oude dame dan berustend. Haar *Grossmutter* deelde geen complimenten uit en Sigrid had het altijd als een onverdiend standje ervaren. Maar hier op het balkon van deze gehavende bioscoop gezeten, nadat ze net dit meisje met gitzwarte haren uit de handen van de Gestapo heeft gered, kan ze de stimulans die ze door haar unbesonnen gedrag voelt niet negeren.

De film eindigt met het voorspelbare salvo marsmuziek. De lichten gaan op halve kracht aan. Iedereen strompelt lusteloos door de deur naar buiten, het afnemende middaglicht in. Sigrid kijkt de

straat over, naar de Herr Kommissar en zijn mannen, die bij een grote zwarte sedan staan. Hij steekt een sigaret op en het licht geeft zijn gezicht kleur als hij de lucifer met zijn hand afschermt. Een van de mannen zegt iets tegen een stel geüniformeerde agenten van de Ordnungspolizei die zich bij hen hebben gevoegd. Het moet een grap zijn, want de mannen van de OrPo lachen. Ericha pakt Sigrid bij de arm alsof ze haar aanmaant door te lopen. ‘We moeten gaan,’ zegt ze resoluut, ‘anders missen we de tram.’

Tegen de tijd dat ze door de Uhlandstrasse zijn gereden, neemt de duisternis toe, is de lucht leiblaauw verkleurd en zijn de straten donker. In de elektrische tram van lijn 14 licht een klein lampje groen op. Ze praten niet terwijl de tram over zijn spoor voortrolt, maar delen de stilte met de rest van de passagiers. Pas nadat ze zijn uitgestapt en de tram afdraait naar Schöneberg vraagt ze eindelijk: ‘Hoe wist je me te vinden in de bioscoop?’

Het meisje trekt haar jas dicht om zich heen. Sigrid ziet dat er knopen aan ontbreken. ‘Ik stond aan de overkant van de straat te wachten,’ antwoordt ze. ‘Ik zag u naar binnen gaan. Het was puur geluk, eigenlijk. Gewoon geluk.’

‘En op wie stond je te wachten?’

‘Op iemand.’

‘Een man, neem ik aan.’

Ericha aarzelt niet meer dan een tel. ‘Ja.’

‘Maar hij kwam niet opdagen.’

‘Inderdaad.’

Sigrid blijft plotseling staan. ‘Gaaf dat nou zo door? Dat ik elk woord uit je moet trekken?’

Ericha draait zich naar haar om en kijkt haar aan, maar antwoordt niet.

‘Vind je niet dat ik recht heb op iets van uitleg?’

‘Recht?’ zegt Ericha haar na, alsof het een woord is dat ze niet kent.

‘Recht. Ik heb mezelf vandaag vanwege jou in gevaar gebracht, zonder ook maar een idee te hebben waarom.’

Het meisje knikt. 'Omdat het in uw aard zit.'

Sigrid zucht geïrriteerd. 'Zo goed ken jij me dus van een paar knikjes op de trap. Hoe was het ook alweer? Ach ja. Dankzij je helderziendheid,' zegt Sigrid sarcastisch. 'Je kunt gedachten lezen. Prima. Ik niet. Je moet me een verklaring geven. Vertel me wat je daar deed.'

Het meisje glimlacht echter spijtig. 'Mijn zaken zijn niet uw zaken, Frau Schröder. Bovendien, als ik u al iets vertelde, zou het een leugen zijn. U moet me maar gewoon vertrouwen,' verzekert ze Sigrid. 'U wilt de waarheid echt niet horen.'